

САҢГА ОЛЖ

№ 49 (12028) • Ахсынны 12 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Улууска — бу күннэргэ

Дьоруой күнүн
бэлиэтээтилэр/2

Исписэлиис тырыбыната

Дэлээнэни быһыыга
уларыылар кириэхтэрэ/4

Кэрэ эйгэтэ

«Мытыйыкы удьуор
утум эйгэтэ» быыстапка
аһылынна/6

Хорсун буойун Иннокентий Барашков аата үйэтитиллэр

Үйэтитии. Ахсынны 9 күнүгэр Дойдуга Дьоруойдар күннэрэ бэлиэтэнэр. Арыылаах нэһилиэгин олохтоохторо бу бэлиэ күнү дьобундук бэлиэтээтилэр/3

Тэрээһин кыттыылаахтара. СЭМЭН ЖЕНДРИНСКОЙ ТУЭРИИТЭ.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Ахсынны
12 күнэ
БЭЭТИНСЭ

-42° -45°

Ахсынны
13 күнэ
СУБУОТА

-41° -46°

Ахсынны
14 күнэ
БАСКЫҤААНҤА

-38° -41°

Ахсынны
15 күнэ
БЭНИДИЭННИК

-39° -47°

Ахсынны
16 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

-46° -48°

Ахсынны
17 күнэ
СЭРЭДЭ

-44° -47°

Ахсынны
18 күнэ
ЧЭППИЭР

-43° -45°

Тэттик

Коррупцияны утары үлэбэ сэминээр ытытылына

Сэминээрэ муниципальнай сулууспалаахтар уонна тэрилтэ салайааччылары кытыннылар.

Бэбизскэбэ икки боппурус көрүлүннэ. Бастакытынан, дьаһалта быраап отделын начаалынныыга Ньургуйаана Бушкова муниципальнай сулууспа иһигэр үөскүүр мөккүөр (конфликт) туһунан кэпсээтэ. Манньк түгэһгэ туох хайдах буолуохтаабын, сокуон нуорматыгар олобуран тугу гынахтаахтарын быһаарда.

Иккиһинэн, дьаһалта делопроизводство уонна каадыр салалтатын начаалынныыга Любовь Макарова дохуот-ороскуот, хамсаабат баай-дуол сибидиэннэлэрин биэри бэрээдэгин уонна бу сыллаах хамсаабат баайга-дуолга сыһыаннаах эбэһээтэлистибэлэрин туһунан сырдатта. Сокуон ирдэбилин, сибидиэннэлэри биэри болдьобун билиһиннэрдэ. Кэмигэр биэрбэтэхтэринэ, эбэтэр оруна суох сибидиэннэлэри биэрдэхтэринэ, күчүмэбэйдэри көрсүөхтэрин сөбүн эттэ.

Дьокуускайга Сэһэн Боло төрөөбүтэ 120 сылыгар аһамыт научнай- практической кэмпириэнсийэ буолла

Россия наукаларын академиятын сибиридээби салаатын гуманитарнай чинчийи уонна хотугу абыайах аһааннаах омукар кыһалбаларын институтугар ытытылыбыт «Сэһэн Боло – үйэлэр кирбиилэригэр» кэмпириэнсийэ үөрүүлээх аһыллытыгар аан тылы институт дириэктэрэ, устуоруйа билимин дуоктара Сардаана Боякова эттэ.

Сэһэн Иванович Боло олобун уонна айар үлэтин туһунан тыл билимин дуоктара, ХИФУ профессора Василий Васильевич Илларионов билиһиннэрдэ. Боло үлэлэрин хаартысқанан уонна Одьулуун орто оскуолатын оьолорун уруһуйдарынан, ону таһынан экранга кини олобун үгүс өттүн киэнг эйгэбэ сырдатар электроннай матырыяал тахсыбыта көрөөччү болбонтотун тарта. Салгыы үс хайысханан сиэксийэлэр үлэлээтилэр. Кэмпириэнсийэбэ барыта 60-тан тахса киһи кытынна.

Суолга сэрэхтээх уонна болбонтолоох буоларгыт эрэйиллэр

Халлаан лаппа тымныйан, аан туман оргуйар. Бу кэмгэ суоппардар уонна сатыы дьон суолга, айанга-сырыыга сэрэхтээх буолаллара ирдэнэр. Маныаха автоинспиэксийэ үлэһиттэрэ сэрэтэллэр: суолу туоруур анал балаһаба суоппардар эһигини эрдэттэн көрөн, массыналарын ускуораһын намтатахтарына эрэ, биирдэ туораан. Тангаскытыгар эбэтэр суумкабытыгар уоту тэһитэр элеменнэри иилининг. Кыһынгы уустук күн-дьыл турарынан, суолга сэрэхтээх уонна болбонтолоох буоларгыт, суол быраабылатын булгуччу туһуһаргыт эрэйиллэр. Күн кылгаан, эрдэттэн харангарар буолан, онно эһии, булдуһан хойуу туман оргуйан, ыраахтан сатыы киһи, массына иһэрэ үчүгэйдик көстүбэт. Онуоха тангаска уоту тэһитэр элеменнэр, ыраахтан сандарар фара уота кемелөһүөхтэрэ.

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Саха сириҥ сайдыытын стратегиятын бигэргэттилэр

Ил Дархан бэрэссэдээтэллээн ыппыт дириэктэрдэр Сэбиэттэрин муньаһар Саха сириҥ сайдыытын корпорациятын (ССК) 2032 сылга диэри стратегиятын бигэргэттилэр. Докумуон 2050 сылга диэри сыаллаах.

Корпорацияны 2014 сыллаахха Саха сиригэр инвестицияны тардар уонна урутаан сайдар социальнай-экэнэмиическэй сирдэр, индустриальнай пааркалар уонна атын бырамысыланнас былаһааккаларын ситимин тэрийэр сыаллаах тэрийбиттэрэ.

Корпорация бырайыактарын ахсааныгар киинэ индустриятын, анимация, медиа уонна IT-секторын сайдыытын киинэ буолбут «Үлэ кыбаартала» креативнай кластер кириэр. Тэрилтэ салайытынан араас салааҕа инвестиционнай платформалар сайдаллар.

Балаһан ыйын 27 күнүгэр Айсен Николаев корпорация үлэтин хайысхаларын кэнгэстэр туһунан ыйаахха илии баттаабыта. Ол курдук, ССК тэрилтэлэр хапытаалларын улаатыннарыга, креативнай экэнэмиикэни сайыннарыга, инвестицияны тардыга, технологияҕа уонна наукаҕа инники күөҥнэ тахсыны хааччыйыга уонна атын хайысхаларга стратегическай бырайыактары уонна көбүлээһиннэри онорор, сүрүннүүр уонна арыаллыыр тирэх тэрилтэлэрнэ быһаарыллыбыта.

Ил Дархан Москваҕа Саха Өрөспүүбүлүкэтин судаарыстыбаннай сүбэһитэ Вячеслав Штыровы кытта көрүстэ

Айсен Николаев дойду энергетикэҕэ Судаарыстыбаннай хамыһыйатын бэрэссэдээтэлэ буоларын быһыытынан кэпсэти ити чэрчитинэн барда.

Сүрүн тиэмэнэн Уһук Илинҥи федеральнай уокурукка эһиэргийэ тийбэт буолан иһиитэ буолла. Бу боппуроска Судаарыстыбаннай хамыһыйа Арасыйыа Бэрэсидьиэнигэр уонна Бырабыыталыстыбатыгар этиилэри систиэмэлээхтик киллэрэр. Айсен Николаев эспирдэри истэн баран, бэйэтин көрүүтүн үллэһиннэ. Өрүттэр аныгы быһаарылары олоххо киллэрбэккэ эрэ эһиэргийэҕэ дефицити суох оноруу кыаллыбат диин сөбүлэстилэр. Саха сирэ дойду чоһу хостуур биер сүрүн эрэгийинэ буолар.

Кэпсэти кыттыылаахтара этэллэринэн, чоһу хостоһун уонна аныгы электростанциялары уонна үрдүк күүрүүлээх ситимнэри тутуу үүнэн иһэр экэнэмиикэни эһиэргийэнэн эрэ хааччыйбат, чоһтоох эрэгийиннэри саҕа таһымҕа таһаарыаҕа. Саха сириҥ гидроэнергетическэй кыамтатын баһыллааһын эмиэ наадалааһын аабылына. Вячеслав Штыров дойду энергетикэҕэ судаарыстыбаннай хамыһыйатын салайар Айсен Николаев үлэтин үрдүктүк сыаналаата.

“Кыайыыга – бииргэ!” Саҕа дьыллааһы акция ытыллар

«Кыайыыга – бииргэ!» өрөспүүбүлүкэтээҕи хамыһыйа суһал ыстаабыгар анал байыаннай дьайыы кыттылаахтарыгар саҕа дьыллааһы бэлэхтэри хомуйан бэлэмнээһин бара турар. Үгэс буолбут саҕа дьыллааһы акция Донбаһы өйүүр Хотугулуу-илинҥи пуонда көмөтүнэн ытыллар.

«Манньык баһылыктарга Саҕа дьыл иннинэ эрэ буолбакка, атын бырааһынньыктарга эмиэ ытыабыт, бу уолаттарбытын өйүүр үгэспит буолар. Кинилэр хас биирдиилэрэ төрөөбүт дойдularын, дьоннорун-сэргэлэрин сылааһын, күүтэллэрин биллэллэрэ олус улахан суолталаах. Саха сирэ көмүскээчилэрин куруук өйүүр», – диитэ Ил Дархан.

Бэлэххэ – олохтоох бородууксууа балык, эт, отон сироба, саахардаах дьэдьэн баар. Байыастарга бэлэҕи, бастатан туран, Москва, Санкт-Петербургга, Улан-Удэҕа, Приморьеҕа, Хабаровскай кыраайга баар госпиталларга, онтон анал байыаннай дьайыы зонатыгар ытыахтара.

СӨ Ил Дархан уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Дьоруой күнүн бэлиэтээтиллэр

Улууска — бу күннэргэ. Ахсынньы 9 күнүгэр Арасыйыаҕа Аҕа дойду Дьоруойдарын күнэ бэлиэтэнэр. Ыччат киинигэр маньаха анаммыт үөрүүлээх дьаһал буолла.

Марфа ПЕТРОВА

Тэрэһингэ бойбуой уонна Анал байыаннай дьайыы бэтэрээннэрэ – Иван Адамов, Анатолий Манасытов уонна Василий Лукин, Чурапчы улуһун баһылыгын социальнай боппуростарга солбууааччы Мария Кронникова, Чурапчытаагы түмэл дириэктэрэ Афанасий Захаров уонна улуус оскуолаларын үөрэнээчилэрэ кытыннылар.

Мария Кронникова:

●●● Бүгүн Арасыйыа бары мунуктарыгар дьоруойдарбытын чиэстиир, кинилэр хорсун, бойбуой быһыыларын ахтан-санаан аһар бэлиэ күммүт. Уол оҕо күн сириҥ көрөн, эр киһи буолан, Аҕа дойдуну көмүскүүр ытык иэстээх. Былыр-былыргыттан дойдular икки ардыларыгар иирсэннэр, сэриилэр буолаллар. Онно эр дьон төрөөбүт дойдularын, норуоттарын көмүскээн кэллилэр. Аҕа дойду сэриитигэр Сэбиэскэй сойуус иллээх норуоттара эйэлээх олоһу аҕалыттар. Ол иһигэр аластан тэйбэтэх саҕа уолаттара Саха сириҥ бары мунуктарыттан сэриигэ туруммуттара. Устуоруйаттан үчүгэйдик билэбит – Улуу Кыайыы хайдах курдук ыараханньык кэлбитин. Биер дойдularыгарбыт, буйуттар сырдык ааттара хас биердиги нэһилиэккэ үйтүтүллэн, көмүс суругунан суруллубуттара. Быйыл Кыайыы 80 сылынан норуотка биллибит Дьоруойбут Гавриил Протодьконов пааматныгыгын Дьокуускайга туруордубут. Кининэн сирэйдээн, бу – бары буйуттарбытыгар сүгүрүйэр бэлиэбит буолар. Кинилэр хорсун быһыыларын умнубаппыт.

Аһаҕас кэпсэтиини Чурапчы гимназиятын историяҕа учуутала Игорь Лазарев, Чурапчытаагы Албан аат түмэлин салайааччыта Михаил Дьячковскай иилээн-саҕалаан ытыттылар.

«Куттал суоһуур ханнык баҕарар түгэннэ эр дьон ийэлэрин,

аҕаларын, дьизэ кэргэттэрин, дьизэлэрин-уоттарын, норуоттарын көмүскүүргэ бэлэм буолуулар – ол дьоруойдуу быһыы буолар. Сахабыт сириҥ тыйыс тымныыта биһиги ыччаттарбытын, оҕолорбутун тулуурдаах буоларга үөрэтэр, дойдularын харыстыыр, бэриниллээх буоларга иитиллэн тахсалларыгар көмө буолар. Саха буйуттара Анал байыаннай дьайыыга булугас өйдөрүн, хорсуннарын, сатабылларын, дьоруойдуу быһыыларын туһунан үгүстүк истэн билэбит», – диин кирири тылыгар Михаил Дьячковскай бэлиэтээтэ.

И.М.Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 10-с кылааһын үөрэнээччигэ Павел Дьячковскай номоххо кирибит «Алеша» таанка экипаһын дьоруойдуу быһыыларын туһунан бэйэтэ чочуйан онорбут диораматыгар көрдөрө-көрдөрө, кэпсээтэ. Ону үөрэнээчилэр сэргээн иһиттилэр. Павел бу ураты үлэтин онороругар «Алеша» таанка суоппар-мэхээннигин, Арасыйыа Дьоруойун Филипп Евсеевы кытта билсэн, сирэй көрсөн кэпсэппит. Сэдэх дьарыктаах үөрэнээччи, ол иннинэ, көрдүүр-чинчийэр үлэҕэ кыттан, сэри хоннуларыгар сылдьан, биер дойдularыгарбытын үйэтитэн, 1943 с. олунньу Ильямень күөлгэ буолбут кыргыһы түгэнин диораматын оноробут. Ол үлэтэ билигин Албан аат түмэлигэр турар. Павел салайааччыта – Дмитрий Попов буолар.

Салгыы Анал байыаннай дьайыы бэтэрээнэ Василий Лукин уонна Чечня бойбуой дьайыытын бэтэрээнэ Иван Адамов саҕа буйуттара хорсун санаалаахтарын, мындыр өйдөөхтөрүн туһунан сырдаттылар.

Оҕолор «Дьоруой хайдах буолуохтааһы?» диин ыйытыыларыгар Василий Лукин манньык эппиэттээтэ:

«Анал байыаннай дьайыы, чуолаан быстах хомуур саҕалаһабыттан, саҕа буйуттара инники күөҥнэ сылдьаллар: үлэттэн саҕалаан, блиндаж ту-

туутугар, окуопа оноруутугар, бултаан-алтаан, илимнээн, аһылыгы булууга тийиэ, тутуах дьон буолаллар. Хорсун быһыылар бэйэ-бэйэни ытыктаһыттан, дыссипилиинэттэн тахсар. Куһаҕан дьаллыктаах дьону ханна баҕарар аллараа баттыллар. Онон чөл туруктаах, олохтоох, дыссипилиинэлээх буолун», – диин сүбэлээтэ.

Салгыы оҕолорго анаан, Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүгэр анаммыт тэттик викторина буолла.

«Бүгүн киэнник биллэр дьоруойдар тустарынан кэпсэтибит. Ол эрэри испиһэккэ кирибэтэх, биллибэккэ хаалбыт холордур үгүстэр. Ааттара суох, сураҕа суох сүппүт буйуттар эмиэ элбэхтэр. Холубур, тутуа диин позывнойдаах саҕа буйунун дьоруойдуу быһыыта өстөөх камератыгар уһуллан, тарҕанан, дьонно-сэргэҕэ биллэн, Арасыйыа Дьоруойун үрдүк аатын ылбыта. Бу камера суоҕа эбитэ буоллар, кини хорсун быһыытын биһиги билбэккэ хаалыахпыт этэ. Майгыбытын, бэлэммитин, хорсуммутун ирдиир түгэн көһүннэҕинэ, толкуйдуу турбакка, майгыбыт, иэ санаабыт бэйэтэ онорторор буоллабына, ол аата бэлэммитин, патриоттуу санаалаахпытын көрдөрөр», – диин Михаил Дьячковскай үөрэнээчилэргэ эттэ.

Бу күн Көһөрүллүү кыттылаахтарын, Кыайыы туһугар фронтта үлэлээбит биер дойдularыгарбытын, Үлэ дьоруойдарын ахтан-санаан аастылар. Түмэл дириэктэрэ Афанасий Захаров Үлэ дьоруойдарын – сылгыһыт, Мындаҕайыттан төрүттээх Роман Константиновы, Болтоноттон төрүттээх Василий Кладкины, оҕуруоччут, Кытааһаһтан төрүттээх Екатерина Новгородованы киэн тутта аатталаата.

Ити курдук, бэйэбит дойдубут чулуу дьонун, дьоруойдарын билиэхтээхпит. Ол биһиги патриоттуу санаабытын күүһүрдэр, дойдубутун таптыырга, бэриниллээх буоларга бастакы үрдэл буолар.

Тэрэһин түгэнигэн. # ААҔТАР ХААР-ТЫСКАҒА ТҮҮНЭРИИТЭ

Хорсун буйун Иннокентий Барашков аата үйэтитиллэр

Үйэтитии. Ахсынны 9 күнүгэр Дойдуга Дьоруойдар күннэрэ бэлиэтэнэр. Арылаах нэһилиэгин олохтоохторо бу бэлиэ күнү дьоруунук бэлиэтээтилэр

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Бу кыра бөһүлөктэн урут да, билигин да дойдуларын туһугар бэринилээх хорсун-хоодуот буйуттар үүнэн тахсыбытара. Кинилэртэн биридэстэрэ – Кавказ сэриитин уонна анал байыаннай дьайыы кыттылааба, “Эр санаа” уордьан, элбэх бойобуой мэтээл кавалера Иннокентий Иванович Барашков буолар.

Байыас албан аатыгар сүгүрүйдэн, олох-дьаһах хомунаалынай хаһаайыстыба Чурапчытаабы салаатын филиалын кэлэктиибэ кини эйэлээх олоххо үлэлээн-хамсаан ааспыт хочуолунайыгар өйдөбүннүк мэнэ дуосканы ыйаатылар. Манна Арылаах нэһилиэгин баһылыга Антон Янцен, кылаабынай инженер Иван Макаров, саппаас майора, Чурапчы улуунун Бочуоттаах олохтооҕо Семен Никитин истин-иһирэх тылларынан ахтан аастылар.

Салгыы Иннокентий Барашков үөрэммит Арылаах орто оскуолатыгар саллаат паартатын арыыгы сиэрэ-туома буолла. Оскуола дириэктэрэ Егор Егоров үөрэх эйгэтигэр ытыллар үлэни-хамнаһы, ситиһилэри билиһиннэрдэ, оскуола устун экскурсияны тэрийдэ. Тэрээһин аһыллытыгар, өрөгөй ырыа доһуолунан, байыаннай-патриотической түмсүүгэ дьарыктанар үөрэнээччилэр Арасыйа уонна Саха сиригэр былаахтарын күөрэчи көтөһөн киридилэр. Элбэх иһирэх ахтыы тыл этилиннэ. Улуус баһылыгын солбуйааччы Алексей Лобанов, Иннокентий күн күбэй ийэтэ Анна Барашкова-Айыллаана, биригэ төрөөбүттэрэ, кэргэнэ Сахалена Барашкова оҕолорунаан, бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ – Вячеслав Федулов, Андрей Халгаев, Василий Монастырев, оскуола үөрэнээччилэрэ, педагогическай кэлэктиип кытынылар.

“Оҕолоор, үөрэхтээх, ситиһилээх дьон буолун. Бу сотурутаабыта олимпиадаларга ситиһиигитин истэн, бүтүн нэһилиэгинэн үөрбүппүт. Төрөөбүт нэһилиэккитин, дойдугутун ааттатар үтүө дьон буола үүнүгү-сайдун”, - диэн Анна Дмитриевна баба санаатын үөрэнээччилэргэ тириэртэ.

Иннокентий Ивановичы бастаакы кылаастан оскуоланы бүтэриэр диэри үөрэппит-такыйбыт учуутала Александра Туласынова иһирэх ахтыыны онордо. Паарта саха тылын уонна литэрэтиирэтин кабинетыгар туруорулунна. Мустубут дьон паарта диһин ис хоһоонноонун, эскиһэ табыллыбытын

бэлиэтээтилэр. Иннокентий Барашков оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар бастын уопастыбанньык этэ. Итинтэн сиэттэрэн, оскуола дириэктэрэ Егор Германович эһиил хоту нэһилиэктэргэ байыаннай-патриотической оонньууну тэрийэр туһунан этии киллэрдэ.

ЫСПЫРААПКА

Иннокентий Иванович Барашков 1982 сүл олунньу 15 күнүгэр Чурапчы улуунун Арылааҕар Анна Дмитриевна, Иван Иннокентьевич Барашковтар дьэиэ кэргэнгэ бастаакы оҕонун күн сиригэр көрбүтэ. Тэтиэнэх, чэгийэн буолан төвүс ыйыгар хаампыта, холку, истигэн майгылааба. Биригэ сааһыттан уһуһаанна сүлдьыбыта. Бизэс оҕо убайа. Кыратыттан “улахан киһи” аатыран, дьэиэ улахан көмөлөөбө, улаатан, отчут-масчыт бэрдэ буолбута. 1989 с. оскуолаҕа кирибитэ. 1999 с. Арылаах орто оскуоланы бүтэрибитэ. “Үөрэнэр кэмигэр толоругас, кыһамнылаах, бары тэрээһингэ көхтөөх этэ”, - диэн үөрэппит учуутала Александра Николаевна ахтар.

Оскуоланы бүтэригэр “Сүл бастын уопастыбанньыга” диэн тыа хаһаайыстыбатын салайааччыта Егор Егорович Борисов аатынан бириэмийэ лауреатынан буолбута.

Дьокуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын техникумугар ихтиолог идэтигэр биригэ сүл үөрэнээт, тутта аармыйаҕа сулууспалы барбыта. Мантан саҕаламмыта – биһиги Кизэсбит бойобуой олоҕо. Аармыйаҕа иккис сылыгар сүлдьан, 19 эрэ саастааҕар, Чечня сэриитин иккис хампаанньатыгар хабыллыбыта. Кизэс тыа сиригэр улааппыт буолан, ханнык да уустук түгэнгэ сатабыллаабынан армыйатаабы доҕотторугар холобур буолара. Чечня сэриитигэр хорсун сырыгытын элбэх судаарыстыбаннай наҕараадалара туоһулулар: “20 лет Боевому Братству”, “За ратную доблесть”, “25 лет начала Чеченской войны”, “За службу на Кавказе”, “Участник боевых действий на Кавказе”, “Ветеран боевых действий на Кавказе”. Сэрии алдархайын, өлүүнү-сүтүүнү көрсөн, этэнгэ эргиллэн кэлбитэ.

2002 сыллаахха оскуолаҕа харабылынан үлэҕэ кирибитэ. Сылантан төрүттээх Туйаара Прокопьевна диэн кыыстыын ыал буолан, утуу-субуу уоллаах кыыс оҕоломмота. Ол эрэри, олохторун суола туспа арахсыбыта. Кыһа Ньургуйаана билигин үөрэтин бүтэрэн, ыал буолан, оҕолонон куоракка олорор. Уола Ваня билигин Дьокуускай куоракка ИДМ-гэр

үлэли сүлдьар.

Иннокентий 2010 с. Сахалена Валерьевналыын көрсөн, ыал буолбуттара. Бизэс оҕолонон, дьэилэнэн, сүөһү ииттэн олохтооттара. Арылаахха уонна Чурапчыга дьэиэ-уот туттубуттара. Билигин оҕолоро Мичил, Айыллаана, Айна, Айыына – Семен Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар ситиһилээхтик үөрэнэллэр. Улахан кыыс Айысхаана – Дьокуускайдаагы мэдициинэ кэллиэһин устудьуона. Иннокентий Чурапчытаабы олох-дьаһах хомунаалынай хаһаайыстыба салалтата үлэтигэр кыайыгаһын, үтүө суобастаах үлэһитин бэлиэтиир. ОДХХ-гар хачыгаарынан үлэли сүлдьан, 2022 сыллаахха байыаннай дьайыыга тылланан барбыта, орубуна үс сүл сырытта.

Кизэс иккитэ улаханньык бааһыран, госпитальга эмтэнэн, уопускаҕа кэлэн барбыта. Уоттаах сэрии инники кирбиитигэр сүлдьан, оннооҕор боеприпас тиэрдилибэккэ ара хаалларан баралларын, ытыалаһыы быһыыгар түүн бэйэлэрэ аҕаларга күһэллэллэрин кэпсириэ. Бастаакы бааһырытыгар хамандырын быһаан, “Эр санаа” уордьан туттарыллыбыта. Инники кирбиигэ атаҕар улаханньык бааһыран, госпитальга, дойдутугар кэлэн баһылааба эмтэммитэ.

Уопускаатын кэнниттэн 2023 сыллаахха артиллерия чааһыгар түбэһэр. Салгыы, бэйэтэ тылланан, эмиэ инники кирбиигэ барбыта. Уонну күн солбуһан сүлдьахтаахтара этэ да, өстөөх дрон атаакатыгар хаайтаран, ыйы быһа иккэйэтин сүлдьан, развед дааннай ытталлара. Онно сүлдьан, эдэр саллааты харыстаан, уу-ас булуһууга үксүн бэйэтэ сүлдьара.

2024 с. сааскы уопускаатын кэнниттэн, инники кирбиигэ тылланан, баран испитэ. Устүү күн сынньата-сынньата, штурмаҕа киллэрэллэрэ. Ол үс сынньанар кэмнэригэр кыргыһы толоонуттан бааһырбыт, өлбүт байыастары хомуйаллара. Биридэ инники кирбиигэ үһүө буолан дрон атаакатыгар хаайтаран, “саһан олорун” диэн бирикээһинэн үс хонон, соҕотох эрэ тыыннаах тахсан турардаах.

2024 с. биригэ кимэн кириигэ контузияланан, өйүн сүтэрэн, умайа сыһан госпитальга эмтэнэр. Кулгааһынан истибэт буолан, уопускаҕа салгыы эмтэнэ дойдутугар кэлбитэ. Балаһан ыйыгар төттөрү барбыта. Кэлин биригэ ыйга командировкаланан, РЭБ массынанан сэрии сэбин таһыыга, толоонтон өлбүттэри, бааһырбыттары таһаарыыга үлэлээбитэ. Сорох ардыгар күнгэ үс-

түүтэ кириэллэрэ. Салгыы ити командировкаҕа аны биригэ ый сүлдьахтааба...

Бэйэтэ кэпсээбитинэн, “Улахан туох да ордубатах өлүк кыра да кырамматтын таһаардахпына, олус суолталаах – ол саллаат аата чуолкайданар”, - диэн ис сүрээбиттэн үлэлиирэ. Биридэ хамандыыр “тохтобул иннинэ барыман” диригэ бирикээһин кэһэн туран кириэн, бааһырбыттары таһааран быһаан турардаах. Манньык кирдээх, ыарахан үлэттэн эдэр саллааттары, төһө кыалларынан, харыстыы сатыыра. Бэйэтэ 19 эрэ саастааҕар Чечня сэриитигэр түбэспит буолан, эдэрдэргэ хайдах курдук ыараханан өйүнэн-санаатынан, этинэн-хаанынан билэрэ.

Олоһун тиһэх күнүгэр, ыам ыйын 19 күнүгэр, түүн үөһэ эмиэ ол уустук, ыксаллаах сорууда инники кирбиигэ уматык тиэрдэр соруктаах кириэн иһэн, танковай миинэҕэ түбэһэн, былаҕайга былдьаммытара...

Хоһуун доҕорбут үс сүл тухары өлүү-тилли кирибитин кылаан уһугар дугуна сүлдьыбыта...

“Түөрт ый буолан баран көмүс уңуоҕа төрүт дойдутун булбута. Өлүү хонууттан уолбутун буолан таһаарбыт ааттара биллибэт быһааччыларга мунура суох махтанабыт”, - диэн чугас дьоно тиэрдэллэр.

Иннокентий Иванович бойобуой хорсун сырыларыгар махтанан, 02901 байыаннай час хамандыыра, подполковник Е. Успенский Махтал суруга кэлбитэ. Ону таһынан: кыргыһы хонуутугар сырыттаһына, 2022 сүл, сэтинньитигэр “Эр санаа”, онтон 2023 с. атырдьах ыйыгар уонна ахсынныыга “Бойобуой үтүөлэрин иһин” мэтээллэри, 2024 с. сэтинньитигэр “Бойобуой доҕордоһууну бөҕөрөтүү иһин” мэтээли, быйыл “Анал байыаннай дьайыы кыттылааба” мэтээли туттарбытара. 2024 сүлгэ Кыайы күнүгэр дойдутугар уопускаҕа кэлэ сүлдьан, улуус параатыгар кыттыбыта. Онно Чурапчы улуунун баһылыгыттан Степан Саргыдаевтан Аҕа дойдуну сэриитин кыттылааба Г.Д. Протодаионов аатынан түөскэ анньыллар бэлиэни туппуга.

“Эр санаа” уордьаннаах, иккис сэрии бэтэрээнэ, тапталлаах оҕо, кэргэн, 7 оҕо амарах аҕата, ытыктанар убай, быраат, эрэллээх бойобуой табаарыс Иннокентий Иванович Барашков албан аата, сырдык мөссүөнө хаһан даһаны умнуллуо суоҕа.

Бойобуой доҕорбут үтүө аата үйэлэргэ ахтыллыаҕа!

Ааптар хаартыскаҕа түһэриитэ.

Дэлээнэни быһыыга уларыйыылар кириэхтэрэ

Исписэлиис тырыбыната. Эрдэ оттук маска аанаммыт дэлээнэ нэһилиэккэ уопсай быһыллар буоллабына, кэлэр сылтан хас биирдии киһиэхэ туспа быһыллар буолуоҕа

Людмила ГОРОХОВА

Төрүттэрбит барахсаттар былыр-былыргыттан аар хара тыаларыттан мас кэрдэн, дьыэ-уот туттан, оһохторун оттон, уһун кыһыннарын туораан, "һай-һат" диэн баччага кэллэхтэрэ.

Онон саха киһитигэр мас олус дириг суолталаах. Билигин олохпут төһө да сайыннар, гаас уонна киин ититэр ситим тийибэтэх сирэ үгүс. Онуоха ойуурга маһы кэрдии туспа быраабылалардаах, ирдэбиллэрдээх. Эһиилгиттэн бу хайысхага уларыйыылар кириэллэр. Онон Чурапчытааҕы ойуур хаһаайыстыбатын салайааччытын Елена Аммосованы көрсөн, ааҕааччыларбытыгар анаан, тэрилтэ үлэтин-хамнаһын, кириэрэри турар уларыйыылар туһунан сиһилии сырдатарыгар көрдөстүм.

Күн бүгүн биһиги тэрилтэ-битигэр 21 исписэлиис үлэлиир. Мантан – 15-һэ судаарыстыбаннай иниспизтэр. Дэлээнэлэри быһарга анал үөрэҕи, аттестацияны ааспыт, сэртификаттээх 10 үлэһиттээхпит. Оройуоммутугар гаас утаҕа тардылла, киин ититэр ситим кэңии илигинэ, 1500 киһи дэлээнэ көңүлүн ылар эбит буоллабына, билигин 1000 киһи дуогабардаһар.

Ойуур маһын кэрдэргэ көңүл

ыларга дьыэбит, уһаайбаҕыт бэйэбит ааккытыгар буолуохтаах. Сайабылыанньаны хаһаайын "Госуслуги" нөҕүө ытар. Манна "Гос.ключ"-таах буолара ирдэнэр. Бу сыһыарыылары «Мои документы» тэрилтэ-бэ, эбэтэр элбэх өгөнү онорор дьыэ кэргэн киинигэр тийээн туруортаран, настройкалатыахытын сөп. Сайабылыанньаны ытарын ыарыҕатар дьон, биһиги тэрилтэбит хонтуоратыгар кэллэхтэринэ, исписэлиистэрбит көмөлөһөн биэрэллэр. Төлөбүр тутатына, миэстэтигэр, мобильнай баан нөҕүө төлөнөр.

Салгыы маһы кэрдии быраабылаларын билиһиннэрдэххэ, манньк: Дьыэ туттар дьыалабыай маска көңүлү уһаайба

хаһаайына 20 сылга биридэ 200 кубу ылар. Бу 200 кубка, быһа холоон, 300 орто мас кириэр. Сыаната 30000 солк. кэринэ буолар. Маны үс сыл устата анаардаан ылаахха сөп. Онтон 20 сылынан биридэ көңүллэнэр. Тэлгэһэ иһинээҕи ампаар, гараас, хотон курдук тутуулары туттарга көңүл 10 сылга биридэ 50 кубка диэри бэриллэр. Дьыэни, гарааһы өрөмүөннэнэргэ 30 куб 3 сылга биридэ көңүллэнэр. Уһаайба күрүөтүн тутууга 10 сылга биридэ 30 куб бэриллэр. Маныаха 30 кубтан кыраны да ылаахына, аны 10 сылынан биридэ көңүллэнэр. Сайылык хаһаайыстыбатыгар 5 сылга биридэ 100 кубка тийэ бэриллэр. Манна оттуур ходуһаны күрүөлээһин кириэр. Булчуттарга үтээни оттоллоругар сыл ахсын 5 куб бэриллэр.

2026 сылга улахан уларыйыы кириэрэри турар. Эрдэ оттук мас дэлээнэтин нэһилиэккэ тахсан уопсай быһар эбит буоллахпытна, эһиилгиттэн хас биирдии киһиэхэ туспа быһыллар буолар. Ол курдук, «Федеральная государственная информационная система лесного комплекса» (ФГИС ЛК) диэн бырагыраамаҕа хас биирдии киһи төһө маһы ылбыта көстөр буолар.

Дэлээнэ быһыллыбытын кэнниттэн "ФГИС ЛК" бырагы-

раамабытыгар дуогабар онгоһуллар. Маныаха сорох саастаах дьон оройуон киинигэр кириэн, дуогабар онгорсорун ыарыҕатара биллэр. Маны нэһиликтэр дьаһалталара өйдөөн, биһиэхэ, нэһилиэгин дьонугар утары баран, биһиги исписэлиистэрбит миэстэтигэр тахсан үлэлииллэригэр усулуобуйа, интэриниэккэ кириэр кыах биэрэллэрэ тоҕоостоох.

Дуогабар онгорсон, ойуурга мас кэрдит киһи, дэлээнэни ыраастаабытын, төһө куб мас ылбытын туһунан отчуот түһэрэрэ булгуччулаах. Отчуот «Госуслуги» нөҕүө «Госключ» көмөтүнэн ытытыллар.

Үгүс дьон мас сыаната олус ыарахан дии саныыллар – оннук буолбатах. Урут «Якут-лесресурс» судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэ дэлээнэни сыанаҕа быһар этэ. Билигин босхо быһан биэрэбит. Ол эбэтэр, маһы кэрдээччи мас эрэ сыанатын төлүүр. Манна эбии чэпчэтиилэр бааллар. Өскөтүн, сайабылыанньа «Госуслуга» нөҕүө түһэриллибит буоллабына 30 % - наах чэпчэтии көрүллэр. Биэнсийэлээхтэргэ, элбэх оҕолоох дьыэ кэргэттэргэ, 1-кы, 2-с группалаах доруобууларыгар хааччахтаах дьонго, байыаннай дьайыы дьыэ кэргэттэригэр 50 % - наах чэпчэтии баар. Ону бигэргэтэр доку-

муоннаргыт баар буоллаллара ирдэнэр.

Мас сыанатыгар киридэххэ, Хатылы, Мындаҕаайы, Мырыла энгээр үөн сиэбит кураанах мас 30 кубун сыаната 99 солк. тэннээр. 50 % чэпчэтиилээх 49,5 солк. буолар. Инчэҕэй мас 30 куба – 854,55 солк. кэринэ. Биир үчүгэй дьыалабыай мас сыаната, быһа холоон, 100 солкуобайга тэннээр, ол эбэтэр 100 мас 10000,00 солк. Маһы уоран кэрдэн түбэстэхтэринэ, мас сыанатын 50 төгүл үрдэппит суумаҕа тэннээр ыстыраабы төлүүллэр.

Саҕа дьыл чугаһаан, дьонсэргэ харыйаны ыйыталлар. Маныаха биһиги улууспутугар харыйа суох. Мындаҕаайы энгээр бэһи бэйэлэрэ кэрдэн ылалларыгар көңүл биэрэбит. Сыанатын эттэххэ, манньк: 1 м диэри – 54,31 солк., 2 м диэри – 89,49 солк., 3 м диэри – 181,04 солк., 4 м диэри – 250,45 солк., 4 м үөһэ – 319,84 солк. Сайабылыанньа «Госуслуги» нөҕүө түһэриллэр. Биһиэхэ кэллэххитинэ, миэстэтин ыйан биэрэбит.

Ыйытылардаах буоллахпытна, 41-594 нүөмэргэ эрийэн, эбэтэр Чурапчы нэһилиэгэр тэрилтэтигэр, Ленин аатынан уулусса 67-с №-дээх аадырыска кэлэн сураһаахытын сөп.

Бырайыак. "Тоҕус томтор ыллыгынан" бырайыак биһирэннэ

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Бу күннэргэ Дьокуускай куоракка "Креативнай индустрияны салайар маастар" диэн эрэггийиэнгэ култуурунай ландшафт тутулун уларытар 19 бырайыактаах киэн хабааннаах бырагыраама-үөрэх түмүктэннэ.

252 чаастаах үөрэх Арктикатааҕы култуура уонна ускуустуба судаарыстыбаннай үнүстүүтэ уонна СӨ Баһылыгын иһинэн инновационнай менеджмент Үрдүкү оскуолатын холбоһуктаах бырайыактарын иитинэн үс ый устата тэрилиннэ.

Манна элбэх үлэ көрүлүннэ. Ол эрээри, Чурапчы улууттан "Тоҕус томтор ыллыгынан" ("Девять холмов, Чурапчи") бырайыак эһепердиер хамыһыһыа сүрүн болжомотун тарта.

Бырайыак ааптардара – Иван Винокуров аатынан "Айылгы" НАД-тин дириэктэрэ Розалия Игнатьева, Одьулуун нэһилиэгин "Сайдыс" НАД-тин айар салаатын исписэлиинэ Сайаана Дьяконова, "Айылгы" НАД-тин

дириэктэрин эргээн боппуруостарыгар солбуйааччы Алена Саргыдаева, Егор Борисов аатынан Чурапчытааҕы киин архыып-библиотэтиэкэ үлэһитэ Вероника Маркова, Чурапчы улуутун култуураҕа салаатын методиха Данил Николаев, Чурапчы улуутун "Тускул" киин методиха Сардана Софронова буолан, инновационнай быһаарыныыны ылынан, томтордору сэргээччилэр куар-код көмөтүнэн, томтордор тустарынан үһүйээннэри сахалыы, нууччалыы, ону аһан, англия тылынан истэллэригэр кыах үөскүөхтээгин туһунан сырдаттылар. Онон култуурунай нэһилиэстибэни тыыннаан, инникитин баҕалаах дьон үөрэтэригэр аартыгы арыһахтара.

Эксперт хамыһыһыатын бэрэссэдээтэллэринэн Ил Дархан сүбэһитэ Ирина Якушева уонна инновационнай менеджмент Үрдүкү оскуолатын ректора Василий Миронов үлэлээтилэр. "Бу да сырыыҕа биһиги, тыа сиригэр даҕаны олус талааннаах, сонун көрүүлэрдээх, бэйэлэрин дойдуларын олус таптыыр, са-

наттан-саҕа бырайыактарын дьын-чаччы олоххо киллэрэ үөрүйэх дьон олохсуйан олороллорун билэн, өссө төгүл итэ-бэйдибит, улаханник астынныбыт. Бу күннэргэ локальнай идиэйэлэртэн саҕалаан, глобальнай инициативаларга тийэ киэн аранганы хабыы

– бу буолар, биһиги бырагыраамабыт бастын түмүктэрэ. Бу – саҕалааһын эрэ. Сүрүн түмүгү – ылбыт билиилэрин төһө олоххо киллэрэн, быраактыкаҕа туһаналларыгар көрүөхпүт", – диэн Ирина Семеновна эттэ.

Онон "Тоҕус томтор ыллыгынан" бырайыак Чурапчы улуу-

һугар култуурунай нэһилиэстибэни харыстааһынга итиэннэ туризм сайдытыгар кэскиллээгин көрдөрдө. Бырайыак ааптардара кэлэр 2026 сылга өссө эбии ситэрэн-хоторон, Грантга кириэсэр санаалаахтарын биллэрэллэр.

Киһи килбиэннээбэ – Киргизэлэй Дагдаанча

Кэпсиэхпин баҕарабын. Мин бу ахтыбын аҕам үөлээннээбэ Киргизэлэй Дагдаанча оҕонньор сырдык өйдөбүлүгэр аныбын

Күн-дьыл аастабын айы, саас ыллар ылан, алтыһан ааспыт кырдыбаҕастарын, түгэнигэр тэритиннэрэн, сөп-сөп өйдөөн-санаан ылар буолар эбикин. Мин бу ахтыбын аҕам үөлээннээбэ, үтүө киһи Киргизэлэй Дагдаанча оҕонньор сырдык өйдөбүлүгэр аныбын.

Мин улдьаа мэник сааспыттан кинини көрөн-истэн улааппыт киһим буоллаҕа. Кэлин улаатан баран, кырдык даҕаны, чугастык, истинник санаһан, алтыһан ааспыт эбиппин. Бука, чугас сылдыбытым буоллар, элбэҕи истиэм-билиэм хааллаҕа. Ол үтүө өйдөбүллэрбин,

быһыта-орута да буоллар, кэпсээн көрүүм дуу... Киргизэлэй кытта билсиһиим маннык саҕаламмыт эбит. Арааһа, иккис-үһүс кылаас оҕото буоллабым буолуо. Оччолорго Арыылаах таңаратын дьэиэтэ кулууп буолан турар этэ. Арай, туох эрэ тэрээһингэ оҕолору кытта мунду бутумах буола булукуна-йа сылдыбын. Өлүөскэ Айаныһытап истиэнээбэ турар хаартыскалары көрө турар. Мин боччумура түһэн, хаартыскалары көрсөн бардым. Тута субу саңаран-ингэрэн кэлиэхтии, кыһнары соҕус туттан олоһор мэтээллээх, туох эрэ суруктаах лиэнтэни кэппит оҕонньор хаартыскалар харайым хатанна. Өлүөскэм этэр: “Көр эрэ, бу Дагдаанча Киргизэлэй, ынырык эбит ээ”, – диир. Алларааны суругун ааһан добдугурааттыбыт. Онтукабыт сэри бэтэрээнэ, бастын бороон көрөөччү, Нерюнгри куорат аатынан бириэмийэлээх лауреат диэн буолан табыста. Дьэ кырдык, «ынырык киһи» эбит диэн салынным. Мин толкуйбар Нерюнгри куорат олох сир уһугар баар, “онно тийэн үлээн кыайыт киһи эбит” диэн ытыкты да, сөбө да санаатым. Аны туран, сааһыары хоту бороон хотонугар биһигини, моторооскулары, хаар түһэртэрэ ыттылар. Үчүгэй баҕайы онгоһуулаах хотон этэ. Саамай дьиктигэбитим – баҕар сыһыарым да буолуо, борооскуларга саһыл этин буһаран көөннөрбөлөрүгэр куталлар эбит этэ. Арай, аһаҕас түннүк нөҕүө били хаартыскаҕа көрбүт Киргизэлэй Дагдаанча көөннөрбө буочукатын булкуйан тилигиртэр уонна улахан баҕайытык кэпсээн-ипсээн дабыгырыыр. Ол быһыгар дьээбэлэтэлээн ылла. Хайдах эрэ көрө дьулайдым... Сотору соҕус буолан баран аны харах быраастара кэлэн олохтоохтору көрдүлэр. Киһи лык курдук. Начаас көрөллөр. Оскуола оҕолорун эмиз көрдүлэр. Арай Киргизэлэй Дагдаанча, оччолорго сэнэх оҕонньор,

мин билингим саҕа саастааҕа буолуо, саңаран-ингэрэн, күлэн-салан кэпсээн, күө-дьаа буолар. Дьон бары сэнээрэллэр.

-Хас да сааһыттаахпын. Хор, онтуларым Ньюкуолунна биир чуккуй төбөтүн хампы ыстаппатылар ээ, -- диир.

-Ама дуу? – дьон сөҕөр.
-Сотору уолум Кестөкүүнүм аармыйаттан кэлиэ, дьэ, оччоҕо куска “айа киһи” кини баар, -- диир.

Ол түгэн чопчу өйбөр хатанан хаалбыт. Оччолорго биһиги дойдуга чуккуй диэн чыккымайы ааттабатар этэ. Оҕонньор итинник атын түөлбө тылы кыбытан, кэпсээнин байытан, кэрэхсэтэн биэрбит эбит.

Дьэ, кэлин обургу буоллабым ахсын, кинилиин бодоруһан испитим. Оҕонньор Будур, Чыаппа алааһынан энин моой оттуура. Бу санаатахха, наһаа сирийэн-хоруйан оттуур эбит. Будурга хоно сытар буолара. Арай, биер сайынны ардахтаах баҕайы күн биһиги Тэбэйгэ барарбытыгар, оҕонньору кытта сэнэргэһэн ааһаары, Будурга таарыйдыбыт. Оҕонньор уолунаан Сэргэйдийин оҕус сыарҕатын остуол гынан чэйдийи олоһоллор. Уруккута үчүгэй баҕайытык турбут Кубаҕай Доропуун кыстыгынан баһаната умса түһэн хаалбыт. Оҕонньорбут маннык кэпсээннээх буолла:

«Бэҕэһээ сарсыарда туран аһаары гынныбыт.

Уолум Сэргэй:

«Аҕаа, таһырдыа салгынна аһаахха», - диэтэ.

Туох имнэммитэ

буолла, саатар кыра ардахтаах ээ. Саҕа

аһаан эрдэхпитинэ,

туох эрэ “лүн”

гынна. Көрбүтүм –

балаҕаммыт уулуу турар кунан оҕус курдук, умса түһэн хаалбыт. Иһирдье олоһорбут буоллар, сохсо буолуо эбит. Ыт буолуохпутун хата, уолум барахсан толору дьоллоох, баартаах буолан абыранныбыт», - диир.

Итинэн сизтэрдэххэ, оҕонньор барахсан киһи быһытынан наар уолаттарыгар да, дьонно да наар үтүөнү, табыллыны эрэ ыралыыр, түстүүр эбит диер саныбын. Бу диэн эттэххэ, Киргизэлэй оҕонньор – кырдык да, тыллаах-өстөөх, үгэлээх-хоһоонноох, күлүүлээх-онньуулаах дьин саха киһитэ этэ. Үгэтин-хоһоонун дьон билингнэ диэри өйдүүллэр, өһүргэмэттэр.

Арай биридэ, оччолорго сүүрбэччэлээх кэммэр этэ, оҕонньор оҕус охсордоох оттомтоҕо ырааппыт Кыыл Баһыгар кирибит. Мин Тэбэйтэн дьэргэстэнэн тийдим. Киһим үгэлээх буоларын сэрэйдим. Били, бэйэтэ сир-уот туһунан сэнэннээбитин төһө өйдөбүтүн уонна төһө билэрбин тургутар сизринэн быһыылаах эттэ: “Ноххо, бу мин күтүөтүм Намыйаан Баһылай өлбүгэ күрүөтэ этэ, ону оҕустараары олоһобун”, - диир.

Хата, ону мин Сэмэн Айаныһытап оҕонньор кэпсээнинэн чопчу билэр этим: “Бэйи, оҕонньор, бу Кубаҕай Доропуун иитиэх кыһа Саммай Мааппа баара. Ол Дьырки уолун уолугар Харытыанапка эргэ бараарыгар эннээ сирэ буолуохтаах. Намыйаан үрэх киһитэ буоллаҕа”, -- диибин. Оҕонньорум үөрдэ аҕай. Идэтинэн, ытыһынан сирэйин, мундун соттон ылла. Күлэн мытырайда уонна: «Ноххо, хоо иһэбин дуо», - диир. Оччолор “МО” диэн 40 кыраадыстаах лекүөр арыгы баар этэ. Хата, доһор, онтон киэр этинэм дуо? Дьэргэс гына түстүм. Оҕонньор уот отто оҕуста, уонна миигин алгыстаа диэн көрдөстө. Оччо «хоо» иһэн эрэр киһи, дьэ, тыллаах-өстөөх, алгыстаах уот аһагылаах буоллум. Бу санаатахпына, бука, аан бастаан саҕа таһааран, уот аһатан, иччилэри алгыстааһыным, арааһа, Киргизэлэй оҕонньор тэритиннэрэн, кини этиитинэн саҕаламмыт эбит. Итиннэ даһатан эттэххэ, Намыйаан Баһылай сэриигэ өлөөхтөөбүт.

Бадаҕа, тыллаах-өстөөх киһи эбит. Сэри иннинэ дьон дьээбэлэһэн, хоһоонунан хохуйсар эбиттэр. Онно ол Дагдаанча мин аҕабын кытта тылларынан тарбаһалларын Баһылай хохуйбутун дьон өйдүүр эбит этэ:

Үрэх уола Дагдаанча
Үгэригэр кыһытын,
Алаас уола Дьөгүөссэ
Хоруйдуура холкутун...

Оҕонньор чачы айылҕаны таптыыр, сири-уоту, сүөһүнү сирийэн хоруйан билэр мындыр киһинэн билинэбин. Ходуһаны сөпкө кэнэтэн, хадьымал таһааран, оттуур сирдэрин чачы хаһаайынны тутара-хабара. Бугуллара барылара чин-чан, бөдөн буолар этилэр. Арай, эмиз биридэ аһан истэхпинэ, оҕонньор сизнэрин кытта үлэли сылдылар. Оттоох күрүө аттыгар от мээрэйдээри, хонуу биригэдириэ Бөтүрүөп кулахаачыа сылдыар. “Бу от түһэ кыратык туолбатах бээ, киитэрэйдээри гыммыт”, -- диэт, матысыкылын үрдүгэр түһэн, ыстаннаран хаалла. Оҕонньор кэллэ. Бэргэн баҕайытык: -Хайа, манна биер киһи алапаччыа сылдыар этэ дии. Ханна баран хаалла? -Ээ, биер от түһэ туолбатах курдук диэтэ. Киитэрэйдээбит диир. -Хата, мин туох да хос санаата суох хобулаан биэрэр киһи буоллум. Оҕонньор күллэ: -Били, абыраха хаалларбыт бугулбутун аһалан, самаан толорон биэрэпит. Дьэ, ити курдук.

Армыйаҕа барыам иннинэ этэ. Саас Хара Уулаах куула-тыттан чыккымай сыммытарын буллум. Чалбаха уган бэрэбиэркэлээбитим – иччилэнэ иликтэр. Кууруссаҕа баттатаары, хомуйан, бэргэһэбэр хаалаан, үүтээнгэ кэллим. Киэһэлик, утуйуу сағана, Киргизэлэй уолунаан Сэргэйдийин оҕустаах кэлилэр. Кус сыммытын булбутун истэн, “оччо аһы сизн кэбиһиэххэ” диэтэ. “Былыр үгэннээн оҕо онгорор саҕа сиикэйдийи сиер бэрт туһалаах буолар этэ” диэннээх. Үөрэ-көтө буһаран кэбистибит. Кус сыммыта сии олонор, чочумча саната суох утары көрөн олонор эмискэ эттэ: “Аһан Дьөгүөрэбис акаары да киһи эбит ээ!?”

Мин соһуйдум. Салгыы эттэ: “Бу үчүгэй олоххо уолаттара улааталларын көрбөккө, кини өлө сыттабын, дьэ кыһы диэтэҕин”, -- диир. Арааһа, ити түгэнгэ миигин майгыннатан аҕабын санаатаҕа дии саныбын.

Кэлин аармыйаттан кэлэн баран тийэ сылдыбытым. Кэпсээн-ипсээн бөҕө буолбут. Оҕонньорум биер убаһа быарын иннибэр бүтүннүү ууран биэрбитэ. Уонна быһах туттаран баран: “Төрөөбүт аскын ахтыгытын буолуо, төһө

кыайаргынан сиз”, -- диир. Мин оччолорго хаһан убаһа быарын ас кыныам баарай? Бука, мааны аһы саҕа да сизтэҕим буолуо. Уонна оҕонньору утары дьээбэлэһэн, “кииним түһүөтүтэн дьэ аһабыт аҕай аһым” дии-дии, көйө-көйө сизн мүлүктүү олордум. Тэнгэ күлэрбин-салларбын оҕонньор барахсан сөбүлүүр этэ.

Устудьуоннуу сылдыан, сайын оҕонньордуун Дьырай Харбалааһыттан мунхалаан, ол соболорбуттан оҕуһунан баалынайга тийэн Тарамтахыга кутуспутум. Ол барыта дьон-сэргэ туһугар эбит. Оҕонньор онно да дэлби күллэрэн сылдыбыта. Нал күлүгэр хантан эрэ аһалан собо ыһыппыт. Ону нөҕүө күнүгэр Быыгын киһи кэлэн мунхалаан, олоһу баһан ылбытын, үөскэппэтэҕин кэпсээбитин истэн, мин күл да күл буолабын. Сэнээрэрим иһин, оҕонньорум өссө тэптэн кэпсиэр-ипсиэрэ бу баар курдук... Билигин отуттан таһа сыл булбутун кэннэ Тарамтахы күһүннү мунхата нэһилиэҕи аһатар сураһын иһиттэхпинэ, Киргизэлэй Дагдаанча Тарамтахы арҕа атаҕар собо кутан баран, күлүөрэ кэпси олоһорун харахпар ойуулаан көрөбүн.

Кэлин Өлөөнгө үлэли сылдыан, командировкаҕа кэлэ сылдыан, түүлээх энин туттаран баран, хайаан да оҕонньорго кириэн кэпсэтэр-ипсэтэр этим. Биридэ анаан-минээн ыңыран ылбыта. Кини өр сылларга илдэ сылдыбыт кистэлэнин кэпсээбитэ – Бөлөнүөскэй өлөрүүн. Оҕонньор тылыттан тэртэрээккэ сурунан ылбытым. Арааһа, сотору өлөрүн биллэбэ. Оччолорго мин, эдэр хангыл киһи, ону өйдөөбөтөх эбиппин. Онно кини: “Ноххо, били, сымыйаччы киһи өлбүт киһи туоһулаах дириллэригэр дьылы, мин өлбүтүм кэннэ мааны кэпсээр, эбэтэр суруйаар. Бу хойутун айдааннаах соҕус буолуо”, -- диэн эппитэ. Ол кэннэ: “Бэйи эрэ, эн онно манна сылдыар киһи, убайгар уот кыһыл кырааската булан аһалаар эрэ, Бөлөнүөскэй өлөрүллүбүт сиригэр өйдөбүннүк оноруом. Кэлин тийэһэр баһааһырдыахтара”. Кырдык да, бу өйдөөтөххө, оннук буолбут эбит. Бу санаатахха, Киргизэлэй оҕонньор, өйдөөх-өйдөөх курдук, инникени көрө сатыыр мындыр киһи эбит. Ол үлэҕин кыайан толорботум. Туруорбут өйдөбүннүгүн көрө иликпин. Дьэ, ити курдук.

Аҕа доһорум, ытык кырдыбаҕас, киһи килбиэннээгин Киргизэлэй Дагдаанча туһунан, быһыта-орута да буоллар, ахтыбын түмүктүүбүн. Оҕонньор оҕолоро, сизнэрэ олоһун салгыыллар. Утум салҕанар.

«Мытыйыкы удьуор утум эйгэтэ» быыстапка аһылынна

Кэрэ эйгэтэ. Быйыл Иннокентий Сивцев — Мытыйыкы төрөөбүтэ 155 сыла

Наталья СИБИРЯКОВА

Ахсынньы 10 күнүгэр, А.А.Саввин аатынан Чурапчытаагы устуоруйа уонна этнография түмэлигэр И.И.Сивцев-Мытыйыкыга аналлаах «Мытыйыкы удьуор утум эйгэтэ» быыстапка аһылыта үрдүк таһымнаахтык ытылынна.

Тэрээһин саха култууратыгар, устуоруйатыгар баай нэһилиэстибэни хаалларбыт, сахалартан бастакы ойуулуур-дьүһүннүүр ускуустубаны үрдүк таһымга таһаарбыт, таһаар кулгун онгорго көнүл ылбыт чулуу киһитин Иннокентий Иванович-Мытыйыкы төрөөбүтэ 155 сылыгар ананна.

Иннокентий Иванович Сивцев-Мытыйыкы (1870—1928 сс.) XIX-XX-с үйэлэр кирбиилэригэр төрөөн-үөскээн, олон, айан-тутан ааспыт уһулччу талааннаах саха чулууларыттан биридэрэ буолар. Кини ураты суоллаах-истээх, буочардаах худуһунньук, иконописец, уран уус, таһаар дьэилэрин туттааччы быһытынан биллэр, уруһуйдаабыт, онорбут үлэлэрин оригиналлара Чурапчы,

Чөркөөх түмэллэригэр, география уонна кыраайы үөрэтиигэ сыһыаннаах чинчийилэрэ уо.д.а. сыдыаннарын архыбыгар харалла сыталлар.

Бүгүнгү дьоро тэрээһини Мытыйыкы төрөөбүтү түөлбэтин култууратын үлэһиттэрэ, дьоно-сэргэтэ, сыдыаннара тэрийдилэр. Манна ыаллыы сытар Таатта, Мэнэ Хаҥалас улуустарыттан, Дьокуускайтан, Сылантан, Чурапчытан ыгырылаах ыалдьыттар, Иннокентий Иванович утумнара кыттыны ыллылар. Быыстапка аһылытынан Чурапчы

улуунун баһылыгын солбуйааччыта Алексей Лобанов, култуура управлениетын салайааччыта Петр Гуляев, Сылан нэһилиэгин баһылыга, Мытыйыкы хос сиэнэ Егор Макаров, Таатта улуунун Чөркөөхтөөбүтү политсыылка судаарыстыбаннай түмэлин дириэктэрэ Михаил Протодьяконов, А.А.Саввин аатынан Чурапчытаагы түмэл дириэктэрэ Афанасий Захаров эбэрдэ тылларын тиэртилэр. Аалай лиэнтэни быһан быыстапканы үөрүүлээхтик арыыы сиэрин-туомун кэннэ салгыы түмэл үөһэ этээһигэр тардыллыбыт

хартыныналар, оноруктары Чурапчытаагы түмэл научнай сотруднига Юрий Толстоухов дьонно-сэргээ көрдөрдө-иһи-

тиннэрдэ. Чөркөөх түмэлиттэн аҕалылыбыт Прокопий Сокольников мэтириэтин оригиналын, улуу суруйааччы Лев Толстой хаартыскатын, иконалары бу түмэл научнай сотруднига Изабелла Жерготова билиһиннэрдэ. Мустубут ыалдьыттар Мытыйыкы сыдыаннарын үлэлэрин олус диэн сэргээтилэр. Бииртэн биир чабылхай уруһуй, хаартыска, онорук дьон болжототун ытыан ылла.

Дьэ, бу кэннэ тэрээһингэ кэлбит дьон бука бары Мытыйыкы аатын үйэтигиигэ, олон ааспыт олоһун онкулларын тула кэскиллээх кэпсэтиилэри ыттылар, санааларын үлэһинилэр. «Мытыйыкы удьуор утум эйгэтэ» быыстапка ахсынньы 22 күнүгэр диэри А.А.Саввин аатынан түмэлгэ турар, онон улууспут олохтоохторо, саха чулуута Мытыйыкы үлэлэрин, кини сыдыаннарын оноруктарын кэлэн көрүн, сэргээн диэн ыгырабыт!

Ааптар хаартыскага түһэриитэ.

Биһиэхэ суруйаллар. Олонхо декадатын биир түгэнэ

Норуоппутугар төһөлөөх киһи айар-тутар дьобурун кисти-саба, айар талааннара арыллыбакка сылдыра буолуой?!

Биир оннук, айыллан баран, буолаары буолан, «Дьулусханаах сырылаах Дохсун Ньургустай» диэн олонхо уонтан тахса сыл кистэнэ сыппыт айымны соторутаабыта альбом-книгэ буолан күн сириг көрдө.

Кинигэ айыллытынан устуоруйатын кэпсээтэххэ, Амма улуунун Сулбаччы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, «Амма киэн туттуута» анал бэлиэ туһааннааҕа Вера Егоровна Исакова олонхону сырдаттыгы бастакы хардыыларын 2011 с. Чурапчы Арчы дьэитигэр, саха фольклорун, үгэстэрин сайыннарыгыга ытыллыбыт тэрээһингэ кыттан саҕалаабыта. Оччолорго Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын үтүөлээх үлэһитэ Надежда Михайловна Заболоцкая салайааччынан үлэлиирэ. Ол кэмгэ бастакы айымныга холонуута улуу олонхоһут Чэббийгэ анаан «Олонхо аҕата, түстээччи үтүөтэ» олонхо тойук буолбута. Онон бүгүнгү айымныга Вера Егоровнааҕа иккис боччумнаах үлэгэ буолар. Ааптар эрдэттэн билинги оҕолору олонхону толоруула-

рыгар туох наадатын үөрэтэн, таба көрөн, бэйэтин айымнытын уһууаан оҕолоругар туруортаран, төрөппүттэри көмөлөһүннэрэн, геройдарынан көстүүмнэри тиктэрэн, ону таһынан, тарбахха кэтиллэр куукулалары онорсон, уруһуйдатан, үлэ бөҕөнү тэрийбит.

Дьэ, ол эрэ кэнниттэн олонхо кинигэ буолан тахсарыгар үлэ саҕаламмыт. Бастатан туран, кинигэ кыра саастаах оҕолорго анаммыт буолан, оҕо ылынаргына өйдөнүмтүө тылынан суруллубут. Эссе быһыгар өс хоһооннорунан, оҕолор уруһуйдарынан, хаартыскаларынан ситэриллбит.

«Суруйуу, кэмэ кэллэбинэ, биридэ тахсар. Бу олонхо төһө өр сыппыта буолуой? Биир дойдулаахтарым тустарынан суруйабын, сүүрэ-көтө сылдьан айабын, оллоонноон олонхо суруйбаппын. Ийэ дойдуга бэриниилээх буолуу тиэмэтигэр сөбүлээн суруйабын, саха араадыыатыгар Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттылаахтарынан тустарынан биэриилэрин сэнээрэн истэбин. Сууралдыма Куо «Саргылаах олохпут туһугар» хартыныатыгар эссе суруйбутум. Ол суруйуу альбом-книгэҕэ киирбитин 2024 с. кэргэним дойдутугар Чурапчы Мындаааһытыгар «Арылы» литературнай түмсүү төгүрүк остуолугар көрөн со-

һуйбутум. Бу түмсүүгэ Т. Кардашевская, Х. Дьячкова, Сууралдыма Куо сэргэх кэпсэтиилэригэр кыттыбыттан сиэттэрэн, бэчээккэ таһаарар санаа киирбитэ.

Кэлин чугас быраатым Андрей Михайлович кэпсэтэ олонхо, элбэх араас тиэмэҕэ суруллубут хоһооннорун, чабырҕахтарбын, оһуохайдарбын, олонхоһун көрөн: «Маны бэчээккэ ыттан, кинигэ таһаартарар эбикиин», -- диэн сүбэлээн, үбүнэн көмөлөһөн, бу олонхоһун күн сириг көрдө.

А.П.Решетникова аатынан Саха сириг норуоттарын муускатын уонна фольклорун түмэлигэр «Дьулусханаах сырылаах Дохсун Ньургустай» олонхо сүрэхтэниитэ буолла. Үөрүүнү үлэстэ, Вера Егоровна биир дойдулаахтара, өрөспүүбүлүкэ Култуураҕа министиэристибэтин, Олонхо ассоциациятын бэрэстэбиитэллэрэ, түмэл үлэһиттэрэ, Мындаааһыттан олоһун аргыһа Иннокентий Ильич Исаков, биир дойдулаахтара муһуннулар. Аммалар кыыстарын кинигэтин бэчээттэнэн тахсытынан, сүрэхтэниитин Аиза Петровна үөрэнээччигэ, билигин бу түмэл салайааччыта, олонхоһун чинчийээччи Мария Ильинична Корнилова сүбэ-ама буолан, тэрээһини моой-арҕас ылынан, үрдүк таһымнаахтык ытыта. Үрдүк үөрүү тыһыныгар,

бу күн, аммалар кыыстара Саргылана Гольдероваҕа – Саргы Куоҕа «Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуодунай поэта» үрдүк аат ингэрилиннэ.

Кинигэ көмөлөһөөччүтэ суох тахсыбат. Вера Егоровна быраатыгар А.М.Ядрихинскайга, Амматаагы ускуустуба оскуолатын А.А.Черемных аатынан художественнай салаатын учуутала К.Н.Жирковаҕа, үөрэнээччилэригэр, дизайн үлэтин толорбут И.С.Борисовка, М.Н.Сибиряков аатынан Сэргэ Бэс оскуолатын учууталыгар С.И. Абрамоваҕа, Благовещенскайга Амурдаагы компьютернай-инженернай институт устудьунугар, сиэнигэр И.И.Исаковка барҕа махталын тиэртэ.

Итини таһынан, Вера Егоровна 2024 с. Олонхо ыһаағын

кэнниттэн Сулбаччы нэһилиэгин уран тыллаах олонхоһута, тойуксута Екатерина Егоровна Иванова талааныгар сүгүрүйэн, «Дэгэлдытэ дьэирэтэр Кээтии кыыс ырыата» дьүһүйүү олонхону суруйбута. Ол Дьокуускайга ырытыгыга сытар.

Билинги кэмгэ Олонхо курдук сэдэх жанрга тахсыбыт айымны ааптара Ил Дархан Махтал суругунан бэлиэтэммитэ.

Вера Егоровна курдук Олонхону – сүүс үйэлэри унуордаан кэлбит үтүө тыһынаах саха норуотун тылынан уус-уран айымнытын, саха олоһун энциклопедиятын тарҕатааччы, үйэтигээччи, айааччы элбии турдун!

Барвара Попова.

Литэрэтиирэ муннуга

Айар үлэ сардангалаах аартыгынан

Сардаана Александровна Корякина – Сардаана – Дьокуускай куоракка Социальной пуондаҕа ситиһиилээхтик үлэлиир-хамсыы сылдьар биир дойдулаахпыт. Үлэлиир тэрлэттигэр икки ырыа ансаамбылын тэрийэн сахалыы ыллаппыта, «Таптал эрэ» диэн ырыалара клип буолан киэнг эйгэбэ тахсыбыта.

2025 с. «Этитии» диэн хоһоонунан клип устан, Үлэ министиэристибэтэ биллэрбит тэрлэтэлэр икки ардыларынаабы өрөспүүбүлүкэтээҕи куонкурууска үһүс миэстэни ылбыта. «Саҥа олох», «Кыым», «Туймаада», «Киин куорат», «Саха сирэ» хаһыаттарга тэттик кэпсээннэрэ үгүстүк тахсан, күннэтэ бэчээт-тэнэллэр. Ону таһынан «Чолбон», «Күрүлгэн» сурунаалларга хас да кэпсээнэ бэчээттэммитэ, ахсынныыга «Чолбон» нүөмэригэр икки саҥа кэпсээнэ тахсаар биллэр. Быйыл «Чолбон» сурунаал биллэрбит кэпсээн күрээбэр ситиһиилээхтик кыттан, саҥа дьыл туһунан тэттик кэпсээнэ киинэ буолан тахсарга мэктиэлэннэ. «Истинг кэпсээн» диэн «Чолбон» сурунаал ыппыт күрээбэр улахан дьонго 2024 бастакы, 2025 с. иккис миэстэлэргэ тиксибитэ.

Намга, Уус Алданга «Таракааттар кэпсэтэллэр» диэн көр-күлүү кэпсээнинэн сценкалар турбуттара.

«Күтүөккэ хомолто», «Кимизэхэ да этимэ!» диэн «Айар» кинигэ кыһата бэчээттээн таһаарбыт, үгүс дьон кутун, сэһээриитин туппут икки кинигэ ааптара буолар. Быйыл «Оо, таптал!» диэн хоһоонунуука дьинг олохтон саҥа кэпсээнэ кирибитэ.

2022, 2024 сс. «Эдэр суруйааччылар сүбэ мунньахтарын» ситиһиилээх кытааччыта, айар айанга мэктиэлэнэн, уон биэс тыһыынча солк. сэртификэти туппута.

Семен Ченянов устуудьуйатыгар икки сүл дьарыктаммыта. «Эн эрэ» уонна «Доборбор» диэн Семен Ченянов аранжировкатыгар, куолаһы таҥан оноруугу, тылыгар, матыыбар икки ырыата «Тэтим», «Сахалыы Виктория» долгуннарыгар сүрэхтэммитэ. «Доборбор» диэн ырыата «Саха» НКХ тэлэбии-дэннэтигэр клип буолан тахсыбыта. Хас да хоһооно ырыа буолан кынаттаммыта, «Тэтим», «Сахалыы Виктория» араадыыаларыгар сүрэхтэммитэ.

«Үрдэл-2023» ырыа күрээбэр Сардаана тылыгар суруллубут «Оҕобор» ырыаны Сахаайа толорон, куоластааһын

түмүгүнэн бастакы миэстэни ылбыта, толорооччу сүүс тыһыынча солк. харчынан наҕараадалааммыта. «Үрдэл-2024» Айаал Кириллин – Күндэл «Байанай» диэн Сардаана тылыгар суруллубут ырыанан кыттан, үһүс миэстэни ылбыта, 50 тыһ. солк. сууманан толорооччу наҕараадалааммыта.

Уопсайа, хас да хоһооно ырыа буол-бута. Ол курдук:

- «Байанай» Күндэл толоруугу, Инна Донская матыыбыгар;
- «Оҕобор» Сахаайа толоруугу, Инна Донская матыыбыгар;
- «Аһыйа көрүмэ, эн миигин» Эрхаан матыыбыгар, толоруугу;
- «Билинэбин» Алена ID Дегтярева толоруугу уонна матыыбыгар;
- «Көтөбүн» Алена ID Дегтярева толоруугу уонна матыыбыгар;
- «Этитии» Денис Петров - Сион толоруугу, матыыбыгар;
- «Этитии» Иван Прибылых толоруугу, матыыбыгар;
- «Этитии» Иван Неустроев толоруугу, матыыбыгар;
- «Сүрэхпин уоскута» Марина Оленова толоруугу, Инна Донская матыыбыгар;
- «Аҕабар» Инна Донская толоруугу, матыыбар;
- «Эн онно» Кирилл Матвеев толоруугу;
- Сахаайа «Тапталы харыстыах»; (Филиппо Невьяни муусукатыгар);
- Сахаайа «Мин төннүөм»;
- Сахаайа «Харыйа»;
- дуэт «Vivo Per lei» Сахаайа уонна Кирилл Матвеев толоруугу;
- «Олох» Надина толоруугу.

Кэскиллээх суруйааччы Сардаана Корякина хоһооннорун билсинг.

БАЙАНАЙ

Эрэллээх аппынан көтүтэн,
Санаабар, кынаттаах курдукпун,
Аар тайба иннибэр арыллан,
Аргыардаах аартыкка турабын.
Үөр-көт, күлүм аллай,
Аал уоппун аһатан,
Айах тутан эрдэбим.
Алакы! Алакы!
Баай байанай, мичик гын,
Бэттэх көрөн маанылаа.
Саа-саадах санныбар иилинэн,
Аал уотум иннигэр нөрүйдүм,
Нохтолоох сүрэхтим түгэбэр
Эр санаам хангыла иитиллэр.

ЭТИТИИ

Аһыйа көрүмэ, эн, миигин,
Букатын барда диэн ытаама,
Тыыннаахпын суруйбут тылларбар,
Иһиллиэм хас биирдии дорҕооммор...
Кэннибэр мин ааспыт олохпор,
Сайыһа хаалбыта доборум,
Баар этэ мин кылгас олохпор
Имэннээх, ып-ыраас тапталым...
Хаарыаннаах харахтар ытааман,
Ийэлээх аҕаккам баалааман,
Билэрим сотору бүтэрин
Сир-халлаан анныгар кыргыһыым...
Кэмсинэр диэн тугун билбэтим,
Хорсундук өстөөхтүүн кыргыстым,
Хаанынан оҕулуур сир изнин
Харааста, аймана көрбүтүм...
Билигин мин билбэт үрдэлбэр
Кый ыраах кытыастар чүмэчим
Ыллыгы ойуулуу гуйган,
Таас Дьаангым үрдүнэн кытарар...
Аһыйа көрүмэ, эн миигин
Букатын барда диэн ытаама,

Тыыннаахпын суруйбут тылларбар,
Иһиллиэм хас биирдии дорҕооммор...

Киһи барахсан
Күн сирин көрүөбүттэн,
Хара өлүөр диэри,
Өрүү туюхха эрэ талатар,
Тугу эрэ күүтэр.

Оннук, күлүм курдук,
Аһан хаалар олохпун,
Онтон бүтэн хааллабына,
Барыта сабыллар, тохтуур,
Туюхха да туһата суох буолар.

Бу сип-сибилигин
Испит итии да чэйинг,
Миннигэс амтаннаах,
Сөбүлүүр аһын,
Аһы да утабын...

Туюх барыта бүтэр –
Айдаарсыы, атааннаһы,
Үөрүү-көтүү, таптаһыы...

Үйэнг тухары муспут
Баайың-дуолун,
Туппут дьэинг-уотун,
Төрөппүт оҕон-уруунг...

Оччоҕо?
Оччоҕо тоҕо биһиги
Үөрбөппүт кыра да харчыга,
Тыйыс, тымныы да кыһынгга,
Быстах көрсөр моһолго?

Ааспыт кэми ахтабыт,
Барбыты сайыһабыт,
Өлбүтү аһыйабыт,
«Үчүгэй да киһи этэ»,- дэһэбит,
Тоҕо тыыннаах эрдэбинэ,
Бэйэтигэр эппэппит?

Биһизнэ барыта кэлин,
Хаһан эмит диэн,
Антах ууруллан иһэр дии?
Туюхха эрэ хаһаанабыт
Кичэл, кистэл, истинг тылларбытын.

Биитэр сатаан эппэппит,
Кыбыстыбыта буоламмыт.
Кэлин да түгэн көстүө диэбиттии,
Аһа баран хаалабыт,
Билбэт курдук туттабыт...

Хаһан?
Хаһан тохтоон өйдүүбүт
Бүгүн баартан үөрэри,
Дьолу сизэтэ сылдьары?
Күн айы кыраттан үөрүөххэ!

ЭЙЭНИ!

Уотунан уһуутуур сэрииттэн
Билэбин,
Түүлбэр да буһуохпун,
Ол эрэн эрэллим улахан –
Бу кутаа уотуттан ордуохпун!
Түүн аһар буулдьаһынын ыйылаан,
Күн тыгар санаабын арчылаан,
Мин аһар алааһым сабата
Сып-сылаас сарданга уотуттан
Билигин уһуктан эрдэбэ...
Мин – төрүт саха уолабын!
Кыайыыны уһансар буюйуммун!
Кыа хааммын да тоҕон тураммун,
Өстөөбү самнарсан
Эргиллиэм!
Ытыспар ийэкэм суруга,
Сүрэхпин сылытар билигин,
Дойдубар мин таптыыр бар дьонум,
Күн ахсын күүтэллэр
Эйэни!

БАЛТЫКААНЫМ

Балтыкаам,
Мин бардым, бырастыы...
Эйэлээх олобу уһанса,
Этэнгэ олурун, сыллыбын...
Балтыкаам,
Уу-чуумпу сарсыарда тыыннаах,
Саҥа күн тыгарын көрөрүң,
Үрдүк дьол эбит дии киһиэхэ...
Балтыкаам,
Уот-кутаа, аймалбан быһыгар,
Өйдөөтүм олох диэн кылгаһын,
Тонгор да, ытыыр да күндүтүн...
Балтыкаам,
Мин төннүөм, бабардар,
Ким билиэй?
Эн дьонго кэпсээннэ суруйаар...

УМНУМАН!

Үйэ-саас тухары, бу сыллар тухары, --
умнуман!
Хаһан да эргиллибэт дьону,
умнуман!

Ытааман!
Хабарбаһытыгар хаайың аһылаах
ынчыккытын.
Сэриигэ өлбүттэр ааттарын түһэн биэ-
римэн!
Үйэлэргэ түһэн биэримэн!
Килиэбинэн уонна ырыанан,
Ыра санаанан уонна хоһоонунан,
Олох көңүл кынаттынан,
Хас биирдии кыл түгэнгэ,
Хаһан тынаргыт тухары,
Түһэн биэримэн!
Бар дьонум!
Сүрэххит тэбэрин тухары, -- умнуман!
Кыайыы иһин
Хайдахтаах курдук элбэх толук
ууруллубутун, -
бука диэн, умнуман!

Роберт Рождественский «Помните»
поэматыттан быһа тардыы.
Сардаана Корякина - Сардаана
тылбааһа.

АҒАБАР

Аҕабар аныыбын хоһооммун
Эппэтэх ис дууһам дорҕоонун,
Атыгар мин өрүү оҕобун,
Туюхтан да куттамат буолабын.
Санаабын көтөбөр тылларын,
Ыраахтан долгуйан ыларын,
Куруутун миэхэбэ «ылдьарын»
Курдатты билэбин тапталгын.
Сааһыран истэбим аайытын,
Ахтабын мин аҕам саннытын,
Бүгүн бу суруйар тылларбын
Соҕотох эйиэхэ уунабын.

ИЙЭБЭР

Ахтабын мин ийэм куолаһын,
Сылаастык мин диэки көрөрүң,
Ураты миннигэс ол сыты
Куустарбын, мин тутта билэбин...
Өйдүүбүн эн хара суһуоххун,
Сиэркилэ иннигэр тарыыргын,
Оҕолуу астына көрөрүм,
Эн күндү бэйэбин аттыгар...
Элэнгээн аастылар дьыл-хонук,
Билигин мин бэйэм ийэбин,
Ийэкээм сып-сылаас мичээрэ,
Баттахпын тарыыргын одуулуур...

Бэлэмнээтэ Анна Захарова.

Эбэрдэлиибит

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, күндү тапталлаах ийэбит, эбэбит **Екатерина Иннокентьевна ПАВЛОВАНЫ** үбүлүөйдээх сааскынан итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Эн биһиэхэ уһараабат тапталын, кыһамньын иһин барба махталбытын тиэрдэбит. Баҕарабыт чэгиэн доруобуйаны, уһун үйэни, оҕолорун, сиэннэринг истинг сыйыаннарыгар угуттанан, дьоллоохтук, үөрэ-көтө олоҕор! Кырдьыы кытыспатын, ыарыы ыалласпатын, Айыыһытын арыаллыы, Иэйэхситинг энээрдэһэ сырыттын!

Эбэрдэни кытта оҕолорун, сиэннэринг уонна Сэмэн Жендринскэй.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Строим частные дома из профилированного бруса:

- Эстетически красиво и тепло;
- Не требует конопатки;
- Быстрое возведение;
- Помогаем получить одобрение по ипотеке.

Работаем на качество с готовыми типовыми, а также индивидуальными эскизными проектами.

Подробно по номеру **тел: 89142979917.**

01 иһитиннэрэр

Саҥа дьыллааҕы бырааһынньыктарга уоту-күөһү сэрэхтээхтик туттун!

Үүнэн эрэр сылбыт бырааһынньыктааҕы тэрээһиннэрэ номнуо саҕаланан эрэллэр. Саҥа дьыл тыына билиннэ. Бу күннэртэн дьиз, тэрилтэ ахсын уоттаах-күөстээх харыйалар, араас өгнөөх гирляндар дьиримнэһэ оонньоохтара, дьиз таһа эмиэ уот-күөс эгэлгэтинэн симэниэбэ.

Чурапчытааҕы 38 нүөмэрдээх уоттан быһыылар этэрээт үлэһиттэрэ улуспут олохтоохторун уоттан сэрэхтээх буолуу быраабылаларын булгуччу тутуһаргытыгар ынгыра:

Саҥа дьыл бырааһынньыктарыгар уоту-күөһү туттуу, саҥа дьыллааҕы харыйаны киэргэтии, ас астаныта элбиир. Онон хас биирдии киһи дьизтигэр-уотугар сэрэхтээх буолара ирдэнэр.

Харыйаны туруоруу, киэргэтии уонна уоттан сэрэхтээх буолуу быраабылалара:

Харыйаны умайымтыа матырыйааллаах киэргэллэринэн симээмэн;

Собуокка онһулулубут, көңүлү ааспыт эрэ гирляндары туһанын;

Харыйа үчүгэй тирэхтээх атахха

туруохтаах; Сылыйар тэриллэр тастарыгар харыйаны туруоруман; Кыра оҕолорго харыйа уотун холботторуман; Дьиз иһигэр бенгальскай уоту, эстэр хлопушкалары туттуман; Розеткалары бэрэбиэркэли сылдьын; Биир розеткаҕа элбэх прибору холбоомон;

Алдьаммыт розетканы туттуман;

Аһаҕас, алдьаммыт шнурдаах тэриллэринэн туһаныман;

Өтүүгү, билиитэни, электрическэй чаанньыгы уо.д.а. электрическэй тэриллэри сэрэхтээхтик туттун;

Умайа турар оһоҕу (билиитэни, обогреватели, камины) көрүүтэ суох хаалларан барыман;

Сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолоргутун дьизитигэр соботох хаалларыман;

Дьиз, гараас иһигэр табахтааһын – баһаар туруутун биир сүрүн төрөүтэ буоларын умнуман;

Бары эбийиэктэри, ону тэнэ олоһор дьизэлэри баһаары умурорар тэриллэринэн (огнетушители, уулаах иһиттэр, биэдэрэ, күрдьэх) хааччыын;

Сынньаланҥа

Билинни Олимпийскай оонньуулары төрүттээчи	Бааргын	Саха Өрөгөйүн ырыатын айбыт композитор	Жюль ...	Тийэ ыраабы ырыгалы саныбын (чабырбахан)
Худ. К.Гаврильев айар аата		Сэри кэми нээби үлэ	"Аттар түстүлэр!"	
Аатырбыт сэбиэскэй гимнастка		...хам тутуу	Угуһу быһаарар	Уоттаах сүрээбинэн норуотун быһаабыта
Физика үөрэбин сахалы тиэрминэ		Өйү сүтэрэн охтуу	Модун куустээх	
Улуу сэри буолбутун иһитиннэрбит диктор		Уруй-айхал хоһоон		
Ууну туруурга чычаас сир		... Хаан		
		...сорук		
Үйэлээх ырыалардаах мелодист	Итэбэли кытта сибээстээх	Туус...	...буһан оонньоомо	
	Күлэр...	...суох тарбах	...ноһоһо	...уһун тосту олоһун (былыргы алгыстыла)
Сайын наадата суох			...лын баһа хонһон испэт	
Христофор Максимов биир көрдөөх ырыата	Кута...			

«Сканворд: тэрийээчи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 14» ылылынна. Хаһыат 48 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** оһо, олбох, хайыы, ыах, кут, бааллар, тукулаан, таан, орой, наскы, ыраах, астын, бара, ыас, чэй, б, храмай. **Сытыары:** Шостакович, туорай, соркуой, оту, сыр, Ленин, хаба, араарсыы, айаан, кыах, ыал, кырса, сата, аба, Дыырай, хам, ата, хаҕастай.

Ыскаллаах быһыыга-майгыга хас биирдии сөкүүндэ күндү буолар. Баһаар тахсар түгэнигэр тутта баһаарынай сулуспаҕа — суотабай төлөпүнүнэн **112** эбэтэр **101** нүөмэрдэргэ эрийинг. Кэпсэтии – босхо.

Диспетчергэ дьиз аадырыһа, туох умайбыта чуолкай иһитиннэриллиэхтээх.

Кыра саастаах оҕолору сэрэхтээх буоларга эрдэттэн үөрэтинг. Баһаарынай сулуспа төлөпүнүн нүөмэрдэрин кестөр сиргэ ыйыыр булгуччулаах.

Ытыктабыллаах Чурапчы улуһун олохтоохторо!

Баһаары сэрэтэр туһуттан АДПИ туруорунаргытыгар сүбэлиибит.

АДПИ – баһаары эрдэтинэ сэрэтэр, буруо тахсар түгэнигэр, тутта тыһаан биллэрэр туһалаах тэрил.

Билиннигэ кэмгэ дьон дьизэлэрин, гараастарын иэнэ кэнээн, ону тэнэ араас электрическэй маллар элбээн, киһи дьизтигэр уот турбутун тутта билэрэ уустуктардаах буолла. АДПИ буруо таһыста да, түүн ортото да буоллун, дьону тыһынан уһугунна-

рыан, иэдээн тахсарын сэрэтиэн сөп. Онон хас биирдии ыал дьизтигэр манньык тэрил баара ордук.

АДПИ дьон олоһун, ону тэнэ баайын-дуолун уоттан өрүһүйэригэр улахан туһалааҕа бигэргэнэн, киэнник туһаныллар буолан эрэр. Онон баһаар турарын сэрэтэр тэрил ылынан, эрэллээхтик, уоскуланньык сылдьын.

Чурапчытааҕы 38 №-дээх уоттан быһыылар этэрээт инструктора А.В. Эртыков.

"САҢА ОЛОХ" хаһыат

Кылаабынай эрдээктэр **ГОРОХОВА Людмила Владимировна**

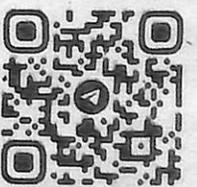
Тэрийээччилэр: СӨ Бырабытыгытыытыыта, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ. **Таһаарааччы:** СӨ "Сахабэчээт" ГАУ **Таһаарааччы аадырыһа:** 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. төл./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabechchat@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэр – ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигина, 26 а. Төлөпүннэрбит: эрдээктэр – 41-332, отделлар – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар этилэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбөһөр буолбатах. Сурукка ыйылар чаччылар кырдыктаахтарыгар эппиэтинэни ааптар тус бэйэтэ сүгэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 49 (12028). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 850. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэҕэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 11.12.2025 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 12.12.2025 с. таһыста. "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат эрдээксийэтигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLON